Димитър Димитров
Тилчо Иванов
Цветан Цветков
Георги Павлов
Константин Пудин
Нончо Димитров
Екатерина Богомилова
Юри Ценков
Теодора Гечкова
Атанас Димитров
Никола Иванов

КОРПОРАТИВНА СИГУРНОСТ

ИЗДАТЕЛСКИ КОМПЛЕКС – УНСС

Проф. д-р Димитър Димитров е ректор на Университета за национално и световно стопанство (от декември 2019 г.), ръководител на катедра „Национална и регионална сигурност“ (от 2007 г.), член на Факултетния съвет и член на Академичния съвет на УНСС (от 2007 г.). Декан на факултет „Икономика на инфраструктурата“ на УНСС (ноември 2015 – ноември 2019).

Автор (или съавтор) е на 16 монографии, 4 учебника и учебни помагала. Има над 100 публикации у нас и 11 публикации в Холандия, Германия, САЩ и Великобритания. Стипендиант на фондация „Фолксваген“ (1997) и фондация „Форд“ (2000), гост-изследовател в Center for Nonprliferation Studies, MIIS at Монтерей, САЩ (януари – май – 2015 г.) и редица краткосрочни специализации в чужбина.

Член е на мрежата от експерти на Стокхолмския институт за изследване на проблемите на мира (SIPRI) – Швеция. Владее английски и руски, базов немски. Води лекции по корпоративна сигурност и икономически анализ в отбраната и сигурността.

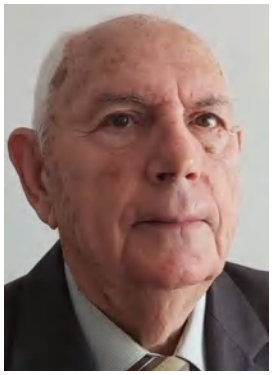

Тилчо Иванов е възпитаник на ВНВВУ „Г. Бенковски“. Завършва висше образование в Техническия университет – София. Професор и д-р е по икономика и управление“. Специализирал е „Икономика и управление на отбраната и сигурността.

В периода 1990 – 2007 г. е ръководител на катедра „Национална и регионална сигурност“ на УНСС.

Автор и съавтор е на учебници и монографии, между които: „Икономика на отбраната“ (1997, 2002); „Бизнес план за 7 дни“ (2001); „Сигурност на малкото и средното предприятие“ (2005); „Мениджмънт на сигурността и отбраната“ (2008); „Производствен модел и анализ на разходите за отбрана“ (2008); „Икономически анализ в публичния сектор“ (2009); „Вътрешен контрол на дейността на администрацията“ (2009); „Наръчник за управление на събитията“ (2009) и др.

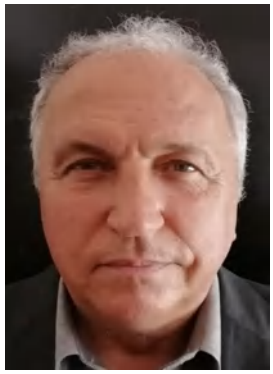

Доц. д-р Цветан Цветков е роден в София. Завършва висшето си образование в УНСС, специалност „Икономика и управление на индустрията“. Работи като научен сътрудник в Проблемна научноизследователска лаборатория „Развитие на производствени и селищни системи“ при УНСС. Преподавател е в катедра „Национална и регионална сигурност“ от нейното създаване. Бил е научен секретар на катедрата и зам.-декан на факултет „Икономика на инфраструктурата“. Директор е на Центъра за стратегически изследвания в отбраната и сигурността при УНСС. Специализирал е в Нидерландия, Германия и Индонезия. Научните интереси на доц. Цветков са в областите: количествени методи в управлението, иновации, управление на инвестициите, корпоративна сигурност, управление на риска, управление на портфейли от проекти и др. Има над 90 публикации в тези области.

Доц. д-р Нончо Димитров е роден в Берковица. Завършва висшето си образование в УНСС, специалност „Икономика и управление на индустрията“. Преподавател е в катедра „Национална и регионална сигурност“. Зам.-декан по качеството и международното сътрудничество на факултет „Икономика на инфраструктурата“ в УНСС и председател на Комисията за осигуряване и оценяване на качеството (ФКООК) към същия факултет. Член е на експертен консултативен съвет към министъра на икономиката. Член е на Регионалния съвет за развитие на Северозападния регион за планиране към Министерството на регионалното развитие и благоустройството. Председател е на Асоциацията на икономистите в България.

Научните интереси на доц. Димитров са в областите: антикризисен мениджмънт; национална и корпоративна сигурност; енергетика и енергийна сигурност; проекти в енергийната сфера; възобновяеми енергийни източници; икономика и управление; финанси и финансови инструменти; търговия с ценни книжа; кризисно и антикризисно управление; управление на миграционните процеси; противодействие на корупцията; управление на киберсигурността; управление на обществените поръчки и др.
Има над 60 публикации в тези области.

Доц. д-р Георги Павлов е доктор по системи за автоматично управление. Възпитаник е на Техническия университет – София, специалност „Автоматика и телемеханика“.

В катедра „Национална и регионална сигурност“ в УНСС води курсове по информационни технологии, мобилизационно планиране, корпоративна сигурност и защита на информацията.
Участва като експерт по проекти, финансирани от фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката (2006) и Световната банка (2003), бил е член на Академичния съвет на Военна академия „Г. С. Раковски“, научен секретар на Института за перспективни изследвания за отбраната (ИПИО) и ръководител на секция „Анализ на ресурсите за отбрана“. Съосновател е на клуб MENSA България (1994). Автор е на над 130 публикации.

Константин Пудин е роден в София. Завършва специалност „Икономика на отбраната и сигурността“ в УНСС и специалност „Национална и международна сигурност“ в НБУ. Доктор (от 2009 г.) и доцент (от 2016 г.) по научна специалност “Икономика и управление“. Научен секретар на катедра „Национална и регионална сигурност“ в периода 2007 – 2015 г. Научните му интереси са в областта на мениджмънта на сигурността и отбраната, управлението на човешките ресурси в сигурността и отбраната, политиката за сигурност и ядрената сигурност. Участва в обучението по корпоративна сигурност, провеждано от катедра „Национална и регионална сигурност“ на УНСС от 2007 г. Преминал е през различни краткосрочни специализации, свързани с проблемите на сигурността. Има участие в 20 научноизследователски и образователни проекта. Автор и съавтор е на над 70 публикации. Владее английски и италиански, ползва руски език.

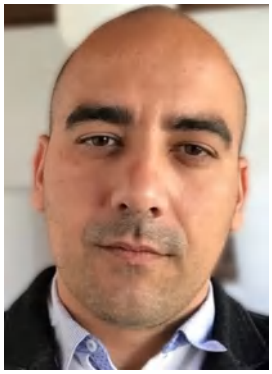

Д-р Юри Ценков е преподавател в катедра „Национална и регионална сигурност“ към Университета за национално и световно стопанство. Научните му интереси са в сферите на управление на проекти, управление на риска, иновации, инвестиции и устойчиво развитие. Освен научната си кариера развива и практическа дейност по разработване и изпълнение на иновационни проекти, оптимизация на работни процеси и инвестиции в ценни книжа. Има над 20 публикации по горепосочените теми.

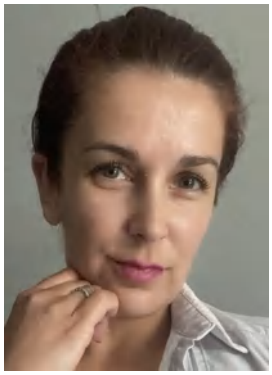

Теодора Гечкова е родена в София. Завършва специалност „Икономика на отбраната и сигурността“ в УНСС и магистърска степен „Икономика на отбраната и сигурността“ със специализация „Корпоративна сигурност“. Доктор (2014 г.) по научна специалност “Икономика и управление“. Главен асистент в Катедрата от 2017 г. Научните ѝ интереси са в областта на корпоративната сигурност, защита на критична инфраструктура и отбранително-мобилизационно планиране. Взима участие в едноседмичен курс Nuclear Security Culture-Theory and Practice, Center for International Trade and Security, The University of Georgia, USA, 2014. Преминала е през различни краткосрочни специализации, свързани с проблемите на сигурността. През 2018 г. взима участие в работна група по проблемите на контрола на малките оръжия в света, организирана от Службата на ООН по наркотиците и престъпността – UNODC (Виена, Австрия). Има участие в 10 научноизследователски и образователни проекта. Автор и съавтор е на 30 публикации. Владее свободно английски език.

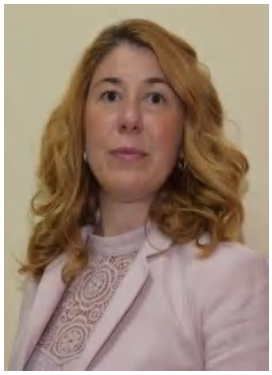

Гл.ас. д-р Екатерина Богомилова е родена в Луковит. Завършва бакалавърска степен по специалност „Икономика на отбраната и сигурността“ в УНСС (2008), магистърска степен по специалност „Национална и регионална сигурност“, специализация: „Управление на кризи“ – Национален военен университет „Васил Левски“, В. Търново (2010), магистърска степен по специалност „Финансов контрол“ в УНСС (2010). Придобива научната степен „доктор“ (2014). Научните ѝ интереси са в областта на ядрената сигурност; управлението на извънредните ситуации; анализ на нормативните системи на кризисния мениджмънт. Научен секретар е на катедра „Национална и регионална сигурност“ в периода 2015 – 2018 г. От 2016 г. е координатор на международна магистърска програма „Икономика на отбраната и сигурността“ със специализация „Ядрена сигурност“.

Атанас Димитров е преподавател в катедра „Национална и регионална сигурност“ от 2015 г. Водил е лекции в Италия, Полша и Испания. Има краткосрочни изследователски мисии във Великобритания и Австрия, участник в E4J Integrity & Ethics Champions Programme на Службата на ООН по наркотиците и престъпността и в няколко проекта на Мрежата на ОССЕ от мозъчни тръстове и академични институции. Преминал е 8-месечна служба като доброволец в Италия по линия на Европейската доброволческа служба и е работил в няколко компании от аутсорсинг индустрията. Владее английски и италиански, ползва испански език.

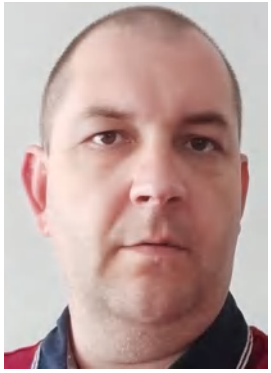

Никола Иванов завършва бакалавърска степен по специалност „Компютърни системи и технологии“ в Нов български университет; бакалавърска и магистърска степен по бизнес и публична администрация и мениджмънт във ВСУ „Черноризец Храбър“.

Доктор е по организация и управление извън сферата на материалното производство. Защитил е дисертация на тема „Управление на риска и непрекъсваемост на ИТП в публичния сектор и бизнеса“.

Публикувал е статии и доклади, посветени на: планиране и управление на непрекъсваемостта на ИТ процеси; киберрискове и непрекъсваемост на ИТ процеси; организационни практики за планиране и управление на риска в публичния сектор и бизнеса и др.

Работи като ръководител на сектор „ИТ интеграционна платформа“ в Дирекция ИТ на Райфайзен банк.

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение 11

Първа част
ВЪВЕДЕНИЕ В КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ 15

Първа глава
ВЪЗГЛЕДИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ 15

1.1. Развитие на идеята за сигурност и нейното приложение в корпоративния бизнес 16
1.2. Обхват, аспекти и елементи на КС 27
1.3. Регулиране на корпоративната дейност и сигурност 36

Втора глава
ПОЛИТИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ 55

2.1. Корпоративна политика, програмиране и планиране на КС 55
2.2. Подходи, методи, критерии и стандарти за КС 69
2.3. Корпоративно управление на сигурността 84

Трета глава
ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ 102

3.1. Заплахата за корпоративната сигурност – същност и видове 102
3.2. Заплахи за корпоративната сигурност, произтичащи от вътрешната среда 108
3.3. Заплахи за корпоративната сигурност, произтичащи от външната среда 114
3.4. Значение на анализа и оценка на заплахите за корпоративната сигурност 116

Четвърта глава
ИНДУСТРИАЛЕН И ИКОНОМИЧЕСКИ ШПИОНАЖ 125

4.1. Същност на индустриалния шпионаж 125
4.2. Икономически шпионаж 131
4.3. Противодействие на индустриалния шпионаж 135

Пета глава
КУЛТУРА ЗА КОРПОРАТИВНА СИГУРНОСТ 143

5.1. Същност и значение на организационната култура 143
5.2. Същност и обхват на културата за сигурност 146
5.3. Изграждане и развитие на култура за корпоративна сигурност 153

Втора част
УПРАВЛЕНИЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ 161

Шеста глава
ОЦЕНЯВАНЕ НА СИГУРНОСТТА
ЗА НУЖДИТЕ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС 161

6.1. Необходимост и трудности при оценяване на сигурността
за нуждите на управленския процес 162
6.2. Подходи при оценяване на сигурността 163
6.3. Оценяване и измерване на сигурността – съществуващи теории 164
6.4. Оценяване на сигурността и взимане на управленски решения 165
6.5. Оценяване на сигурността при конкретни управленски разрези 170

Седма глава
УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА В КОРПОРАЦИЯТА 179

7.1. Съдържание на понятието „риск“ в корпорацията 180
7.2. Сдържание на понятието „управление на риска“ 181
7.3. Управление на благоприятните възможности в корпорацията 183
7.4. Аспекти на риска в корпорацията 188
7.5. Отношение към риска на заинтересованите лица и групи 189
7.6. Методи за управление на риска в корпорацията 191
7.7. Процес на идентификация, анализ и оценка на риска в корпорацията 194
7.8. Подреждане на рисковете по приоритет и избор на рискове за управление 200

Осма глава
МЕНИДЖЪРСКИ РОЛИ ПРИ ГАРАНТИРАНЕ
НА СИГУРНОСТТА В КОРПОРАЦИИТЕ 206

8.1. Мениджърските роли за гарантиране на сигурността в корпорацията.
Методи и добри практики при формирането на стратегии
от мениджърските екипи, осигуряващи корпоративна сигурност 207
8.2. Необходими умения и качества на мениджърските екипи,
осигуряващи управлението на сигурността в корпорациите 213
8.3. Управленски решения и начин на мислене
на мениджърските екипи в корпорациите 217
8.4. Гарантиране на сигурността в корпорациите
чрез критерии за избор на управленски решения 220

Девета глава
НЕПРЕКЪСВАЕМОСТ НА КОРПОРАТИВНИТЕ БИЗНЕС ПРОЦЕСИ 226

9.1. Въведение в управлението на непрекъсваемостта на бизнеса 227
9.2. Рискове за непрекъсваемостта и корпоративна гъвкавост 231
9.3. Стандартизация, рамка и политика за УНБ 236
9.4. Програмиране и планиране на УНБ при инциденти 242
9.5. Поддържане и гаранции за непрекъсваемост 246

Трета част
ИНФОРМАЦИОННА СИГУРНОСТ И КИБЕРСИГУРНОСТ 251

Десета глава
ИНФОРМАЦИОННА СИГУРНОСТ.
УЯЗВИМОСТ, АТАКИ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ 251

10.1. Дефиниции за информационна сигурност (ИС)
в широк и в тесен смисъл 252

Единадесета глава
КИБЕРСИГУРНОСТ. МРЕЖОВА И ИНФОРМАЦИОННА СИГУРНОСТ 266

11.1. Правна рамка за регламентиране на киберсигурността 267
11.2. Мерки за киберсигурност 278

Дванадесета глава
ЗАЩИТА НА ЛИЧНИТЕ ДАННИ СЪГЛАСНО РЕГЛАМЕНТ НА ЕС 2016/679 (GDPR – GENERAL DATA PROTECTION REGULATION) 288

12.1. Цел на Регламента 289
12.2. Правни аспекти на GDPR 290
12.3. Практически насоки за задачите на длъжностното лице по защита на данните (ДЛЗД) 297

Тринадесета глава
ПРИЛОЖНА КРИПТОГРАФИЯ. ЕЛЕКТРОННА ТЪРГОВИЯ, РАБОТА ОТ ДОМА И ЕЛЕКТРОННИ ПОДПИСИ 308

13.1. Приложна криптография 309
13.2. Блочни криптоалгоритми 312
13.3. Криптография с публични ключове 313
13.4. Сигурност на автентикацията 316
13.5. Цифрови сертификати 326

Четвърта част
ДРУГИ АСПЕКТИ НА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ 339

Четиринадесета глава
ПЕРСОНАЛНА СИГУРНОСТ В КОРПОРАЦИЯТА 339

14.1. Същност на персоналната сигурност 339
14.2. Мерки за повишаване на персоналната сигурност 342

Петнадесета глава
ФИЗИЧЕСКА СИГУРНОСТ В КОРПОРАЦИЯТА 352

15.1. Актуалност и определение 353
15.2. Рискове и заплахи за физическата сигурност на корпорацията 355
15.3. Политика за физическа сигурност 357
15.4. Физическа сигурност на информацията в корпорацията 361
15.5. Система от мерки и средства за физическа сигурност на класифицираната информация в компанията 363
15.6. Методика за осъществяване на физическа сигурност на информационните масиви в компанията 364

Шестнадесета глава
ФИЗИЧЕСКА ЗАЩИТА НА СПЕЦИФИЧНИ ОБЕКТИ (ПО ПРИМЕРА НА КОРПОРАТИВНИ ЯДРЕНИ ОБЕКТИ И СЪОРЪЖЕНИЯ) 369

16.1. Същност на физическата защита на корпоративните ядрени обекти и съоръжения 370
16.2. Характеристика на заплахите, уязвимостите и рисковете при планиране на физическата защита на корпоративни ядрени обекти и съоръжения 373
16.3. Проектна базова заплаха за физическата сигурност на ядрени обекти и съоръжения (IAEA Nuclear Security Series No. 10) 379
16.4. Аспекти на уязвимостите на корпоративни ядрени обекти и съоръжения 387

16.5. Аспекти на рисковете при физическата защита
на ядрени обекти и съоръжения 389
16.6. Специфика при физическата защита на съоръжения,
оперирящи с ядрени и радиоактивни материали 392

Седемнадесета глава
КОРПОРАТИВНА СИГУРНОСТ И ОРГАНИЗИРАНА ПРЕСТЪПНОСТ 404
17.1. Същност на организираната престъпност 404
17.2. Корпорации и организирана престъпност 406
17.3. Мерки за противодействие от страна на компанията
срещу организираната престъпност 410
ТЕРМИНОЛОГИЧЕН РЕЧНИК 417

ВЪВЕДЕНИЕ

Светът е прекрасно, но не особено сигурно място за живеене. Според известната теория на Маслоу сигурността е една от основните човешки потребности. След като човекът успее да задоволи в достатъчна степен своите физиологични потребности, той вече има необходимост от сигурност и безопасност. Днешното развито общество успява да гарантира на голяма част от хората задоволяване на физиологичните потребности. Нека да се замислим дали в същата степен хората са удовлетворени по отношение на сигурността си? Да, светът е прекрасно, но не много сигурно място за живеене! Въоръжени сме с главоломно нарастващи по обем знания, съвременни информационни и комуникационни технологии. Секторът за сигурност и отбрана в много държави притежава мощно въоръжение и техника. Но дали това ни дава достатъчна сигурност?

Съвременните условия, в които функционира обществото, дават възможност за създаване на гигантски количества материални ресурси. Едновременно с това рисковете и заплахите, с които трябва да се съобразяваме, стават все повече и все по-сложни. Старите инструменти за справяне с тях вече не са толкова ефективни. Трябва да се търсят нови. Имаше ли корпоративна сигурност преди 30 години? Да, разбира се, но тогава в по-голяма степен специалистите, които се занимаваха с конкретни и до голяма степен традиционни функционални области, като спазваха традициите и интуицията си, можеха да се справят с наличните рискове и заплахи. Например експертите по управление на човешките ресурси можеха в хода на своята работа да анализират примерно лоялността на новопостъпващите и по този начин в голяма степен да осигуряват персоналния риск. Занимаващите се с управление на доставките можеха да гарантират тяхната сигурност без прилагане на специализирани методи.

Много изследователи по света работят в областта на сигурността и нейното управление. Създават се и все по-умело се прилагат нови методи за анализ на рисковете и заплахите. Изникват нови перспективи за справяне с тях и се търсят допълнителни възможности за откриване на ползите от рисковете.

Корпоративната сигурност не означава само търсене на възможности за оцеляване на корпорацията. Напротив, прилагането на систематични усилия, използването на съвременни инструменти за анализи на сигурността, стратегическият поглед върху сигурността могат да осигурят на корпорацията конкурентни предимства и просперитет.

Представената в учебника област е трудна за изследване и още по-трудна за представяне. Ние се осмелихме да пристъпим към нея едва след като част от авторите са работили повече от 30 години в областта, участвали са в множество

изследователски проекти, които засягат различни аспекти на корпоративната сигурност, водили са учебни занятия с бакалаври и магистри. Друга част от авторите не притежават толкова голям опит, но пък познават съвременните технологии и умеят да работят с нови изследователски инструменти.

Целта на настоящия учебник е да представи голяма част от разнообразните аспекти на сигурността на ниво корпорация. Нямаме амбициите да представим всички съществуващи аспекти. Това не е възможно в рамките на една ограничена по обем книга. Нямаме амбициите и да представим в пълна дълбочина разглежданите аспекти. Това също не е възможно и не е необходимо. За сметка на това към всяка глава предоставяме богат списък от допълнителна литература. Заинтересованият читател ще може да задоволи по-задълбочените си интереси в конкретни направления. Към всяка глава има обобщаваща част, въпроси за анализи и дискусии, които му помагат да се ориентира в тематиката и да извлече това, което е най-необходимо за собственото му развитие.

Съдържанието на учебника е разделено на четири части. Първата е озаглавена „Въведение в корпоративната сигурност“. Целта е да се представят някои важни идеи и концепции, които се използват в областта на корпоративната сигурност и които се разглеждат в детайли в по-нататъшното изложение. Важни акценти в тази част са: развитието на идеята за сигурност и нейното приложение в корпоративния бизнес; обхватът, аспектите и елементите на корпоративната сигурност; регулирането на корпоративната дейност и сигурност; корпоративната политика, програмирането и планирането на корпоративната сигурност; подходите, методите, критериите и стандартите за корпоративната сигурност; корпоративното управление на сигурността; заплахите за корпоративната сигурност; индустриалният и икономическият шпионаж; културата за корпоративна сигурност.

Във втората част, озаглавена „Управление на корпоративната сигурност“, се разглеждат някои важни управленски аспекти на корпоративната сигурност, като: необходимост, възможности и инструменти за оценяване на сигурността за нуждите на управленския процес; необходимост, подходи, методи и стандарти за управление на риска в корпорацията; мениджърските роли при гарантиране на сигурността в корпорациите и необходимите умения и качества на мениджърските екипи, гарантиращи сигурността в корпорациите; същност, необходимост, поддържане, рискове и гаранции за непрекъсваемостта на корпоративните бизнес процеси.

Третата част е озаглавена „Информационна сигурност и киберсигурност“. Безспорна е необходимостта от осигуряване на достатъчно равнище на информационна и киберсигурност в съвременните корпорации. Основните акценти тук са, както следва: дефиниции за информационна сигурност, анализ на сигурността в информационните системи; правна рамка и мерки за регламентиране на киберсигурността; защита на личните данни – същност и регламенти, приложна криптография, електронна търговия, работа от дома и електронни подписи.

В последната (четвърта част) – „Други аспекти на корпоративната сигурност“, са представени поредица аспекти на корпоративната сигурност, като: персонална сигурност и мерки за нейното повишаване, физическа сигурност в корпорацията, физическа защита на ядрени обекти и съоръжения, корпоративна сигурност и организирана престъпност.

Въведението на учебника е написано от проф. д-р Димитър Димитров и доц. д-р Цветан Цветков. Останалата част е написана от авторите, както следва: проф. д-р Тилчо Иванов – първа и втора глава от първа част, доц. д-р Цветан Цветков – шеста глава от втора част, доц. д-р Константин Пудин – трета и пета глава от първа част, доц. д-р Нончо Димитров – осма глава от втора част, гл. ас. д-р Теодора Гечкова – петнадесета глава от четвърта част, гл. ас. д-р Екатерина Богомилова – шестнадесета глава от четвърта част, ас. д-р Атанас Димитров – четвърта глава от първа част, четиринадесета и седемнадесета глава от четвърта част, д-р Никола Иванов – девета глава от втора част. Трета част е разработена от доц. д-р Георги Павлов. Седма глава от втора част е написана съвместно от доц. д-р Цветан Цветков и гл. ас. д-р Юри Ценков. Терминологичният речник е разработен от авторския колектив по следния начин: има термини, които са широко приети, за останалите авторите представят свои определения. Поради особената специфика на някои от тях в третата част на учебника – „Информационна сигурност и киберсигурност“, термините са представени в края на всяка глава.

Убедени сме, че учебникът ще бъде интересен и полезен за широк кръг от читатели. На първо място това са студентите от бакалавърските и магистърските курсове в университетите, в които се изучава дисциплината „Корпоративна сигурност“. Той ще бъде полезен и за докторанти и други научни работници, интересуващи се от проблемите на корпоративната сигурност. Считаме, че ще е полезен и за практиците – хората, които ежедневно и ежечасно се грижат за фактическото гарантиране на сигурността както в корпорациите, така и в множество други сектори на човешката дейност.

Авторският колектив ще бъде благодарен за всички коментари, бележки и препоръки, които очакваме на адрес: dnrs@unwe.bg.

Учебникът се посвещава на 100-годишнината
на Университета за национално и световно стопанство
и 30-годишнината на катедра „Национална и регионална сигурност“.

Първа част

ВЪВЕДЕНИЕ В КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ

Първа глава

ВЪЗГЛЕДИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ

Обзорни въпроси:

- ✓ Развитие на идеята за сигурност и нейното приложение в корпоративния бизнес.
- ✓ Обхват, аспекти и елементи на КС.
- ✓ Регулиране на корпоративната дейност и сигурност.

Термини: корпоративна сигурност (КС); политика за КС; управление на КС (УКС); корпорация; акционерно дружество; корпоративно управление; корпоративно ръководство; корпоративен мениджмънт.

С развитието на пазарните икономически процеси състоянието и развитието на корпоративния бизнес се превръщат в основен проблем за социално-икономическото развитие на страната. Все по-широко споделено е разбирането, че разширяването на рамката на акционерната собственост е решаващ фактор както за демократизацията на изграждането пазарно стопанство, така и за повишаването на неговата ефективност.

Необходимо условие за успеха на тази дълбочинна обществено-икономическа промяна е познаването и разбирането на проблематиката на КС, както и на възможностите за нейното добро управление в интерес на обществото.

Изучаването на основите на КС разкрива причините за нейното изграждане и особеностите на прилагането и подобряването ѝ. Началното изграждане създава увереност за бъдещето на компанията. То позволява разкриване на слабите места, критичните уязвимости на дейността и традиционните рискове за нея. Разширява възможностите за успех в непрекъснато променящата се пазарна среда. Прилагането на адекватна корпоративна политика изисква ясни критериите за ефективност на избраните инструменти за управление на сигурността; увеличава гаранциите за постигане на корпоративните цели; повишава доверието между

акционери, мениджъри, институции и обществото. Непрекъснатото подобряване на сигурността гарантира устойчивост на корпоративния просперитет. То укрепва съответствието с променящите се рискове и нормативни изисквания, подобрява корпоративната репутация, променя организационната култура и подготвя компанията за среща с нови предизвикателства.

Както всяка колективна човешка дейност, така и развитието на корпоративния бизнес в началото на своето развитие се сблъсква с редица предизвикателства. В такива периоди освен по-добро разбиране на възникващите трудности, на тяхната взаимовръзка и очаквани ефекти е необходимо да се познават основните възможности и инструментални средства за успешно преминаване през началния етап на корпоративно развитие.

Задачата на тази глава е да въведе студентите в изучаването на основите на КС, като се дискутират и дават отговори на въпроси за естеството и възможностите за нейното постигане.

На първо място се разглежда идеята за сигурност – нейното развитие и приложение в корпоративния бизнес. Фокусира се върху теорията за съвременната фирма и възникването на фирмената сигурност. Изяснява се общото разбиране за сигурност и се предлага работна дефиниция за КС.

Второ, разкрива се обхватът и се изясняват основните аспекти и елементи на КС. Отговаря се на въпросите относно сигурността на различните обекти и от каква гледна точка тя да бъде изследвана и гарантирана. Разкриват се основните проблеми, аспекти и рискове за КС.

Трето, предлага се обобщен преглед на регулаторните законови и подзаконови изисквания за корпоративна дейност и сигурност. Разкрива се ролята на държавното регулиране на икономическата дейност и коригирането на отклоненията, които засягат сигурността.

1.1. Развитие на идеята за сигурност и нейното приложение в корпоративния бизнес

1.1.1. Теория на съвременната фирма и проблемът „сигурност“

Традиционното схващане и определение за фирмата е, че тя е пазарна структура, която привлича и използва необходимите ѝ ресурси, за да произведе и предложи на пазара стойностни продукти и услуги. Фирмата се издържа от разликата между доходите, които получава от продажбите, и разходите, които прави за потребните ѝ ресурси. Това определение предполага както пряка връзка на фирмата с потребителя на пазара, така и продажбите на едро на друга фирма посредник, която оперира с крайния потребител.[1]

[1] По-подробно относно теориите за фирмата вж. Георгиев, И., Ц. Цветков. Мениджмънт на фирмените иновации и инвестиции. С., ИК – УНСС, 2013.

Икономическата теория обобщава вида на ресурсите, с които оперира фирмата, като ги свежда основно до труд, капитал и знания (информация, умения) за тяхното разпределение и свързване. Фирмата може да използва повече труд, по-малко капитал и знания или друга комбинация от входни ресурси, които се приемат като основни фактори за производството. Комбинацията от тях определя изходния продукт/услуга и характера на разпределящата ги фирма. В случая, когато доминира трудът в стойността на предлаганите продукти и услуги, тя ще има преобладаващ трудов характер. При доминиране на капитала – капиталов характер, а при използване на знания и умения – решаваща ще бъде стойността за тяхното мобилизиране и използване.

Икономическата наука развива отделни теории за труда, за капиталовите инвестиции и за знанията. Характерна тенденция е, че развитието на производствените и търговските фирми се отличава с непрекъснато заместване на труда с капитал, а на капитала със знания. Този процес на промяна се определя като технически прогрес, водещ (поради нарастващата мощ на изброените фактори) до все по-голяма продуктивност и ефективност на производството и потреблението.

Фирмата предлага производствената стойност на продуктите и услугите на пазара. Клиентът потребител не се интересува от производствената (трудова, капиталова или от знания) стойност. Решаваща за него е потребителната стойност на предлаганите стоки. В резултат от взаимодействието и сделката между производителя и потребителя се определя тяхната пазарната стойност. Тази споделена стойност е източник и критерий за благоденствие на участниците в сделката. В зависимост от характеристиките на пазара (собственост, конкуренция, монопол, държавно регулиране или друго) стойността може да съответства или не на интересите на пазарните участници. Характеристиките на пазара определят пазарното поведение на участниците в него и сигурността на очаквания резултат.

Основна характеристика на пазарното поведение на производителя са трансакционните разходи. Това са разходите за правене на бизнес с други фирми. Включват началните разходи за постигане на споразумение, както и последващите разходи за неговото изпълнение в съответствие с желанията на фирмата. „Трансакционните разходи включват разходи по търсене и откриване на необходимата информация за цените, за съставяне и водене на преговори и вземане на решения, за определяне съдържанието на договори, за инспектиране и решаване на спорове и др.“ (Кратка енциклопедия 2010: с. 296). Предприемаческата координация и сдружаването изместват индивидуалното пазарно поведение, когато разходите за използване на ценовата система чрез пазара надхвърлят разходите за интернализиране на сделките на самостоятелното дружество. Ако предварително не бъдат договорени всички обстоятелства на изпълнението, могат да бъдат причинени значителни допълнителни разходи, предизвикващи

несигурност на съвместната дейност и в крайни случаи фирмен фалит и несъстоятелност.

Приемането на печалбата като цел и критерий за фирмено поведение в конкурентна среда се приема традиционно като основа за оцеляване на фирмата. Това е естествено и по-присъщо за малките и средните фирми, в които мениджърите са собственици на предприятията. В неконкурентна среда обаче съществува тенденция професионални мениджъри, които не притежават или притежават ограничена част от капитала, да си поставят цели, различни от притежателите на основния капитал. Предлаганите мотивиращи стимули нямат необходимата сила да променят това поведение. Често несигурността отклонява мениджърите от търсене на рискови оптимални решения. Тази практика е характерна и убедително потвърдена от опита за управление на предприятия с държавна собственост в България в миналото и сега.

Тази логика е присъща за началните проучвания на фирмената дейност, фокусирани основно върху връзката между входа и изхода на дейността, и управленските модели за постигане на максимален резултат. По-нови изследвания на фирмената дейност разширяват значително този фокус. Основната идея е, „…че фирмите са сложни организации, действащи в ситуации на несигурност или на ограничена информация“ (Кларк & Макгинес 1987: с. 110). Редица автори поставят много по-сложни въпроси, засягащи целите, естеството и начина на действие на фирмите, мотивацията на мениджмънта и персонала, организацията на вземане на решения, загубата на контрол при липса на достатъчна информация.

През последните години нараства вниманието към големите фирми с оглед на тяхната значима роля за националната икономика. Редица изследвания показват, че тези фирми мобилизират около 20 – 25% от трудовите ресурси, а създават около 75 – 80% от БВП на отделни страни. Постигат това поради възможността да привлекат капиталов ресурс, с който да повишат своята производствена или обслужваща мощ. За разлика от тях малките и средните фирми мобилизират 75 – 80% от труда и допринасят само с 20 – 25% за БВП. Концентрацията на фирмената дейност е предизвикателство, което стимулира развитието на корпоративния бизнес, акционерната собственост и нови модели на фирмено поведение и управление.

Характерна особеност на тези модели е отделянето на собствеността на акционерите от професионалния мениджмънт и идентификацията на проблема за контрол над мениджърите. От опростената формула за оптимизиране на печалбата се преминава към изследване на реалната практика за вземане на решения в условията на риск и неопределеност. На преден план излиза въпросът за сигурността на вземаните мениджърски решения.

Принос за тази теоретична промяна има Хърбърт Саймън, който през 1978 г. получава Нобелова награда по икономика за предложените модели за „ограничена“ рационалност на вземаните решения (Карастоянов 2018: с. 26). Още през 50-те години на миналия век той поставя под съмнение икономическото поня-

тие за рационалност на мениджърското поведение в условия на несигурност. Приема, че фокусирането върху резултатите от рационалния избор, което нарича „рационалност по същество“, води до пренебрегване на процеса на решение. Допълва модела за „очаквана“ рационалност на нормативните икономически решения при определеност. Развива описателен или практически подход за „процедурна“ рационалност, включващ модел за ограничена рационалност и два модела за „ретроспективна“ рационалност. Моделът за ограничена рационалност на решенията въвежда идеята за установяване на стремежи или амбиции след определяне на цел и дефиниране на възникващия проблем; допълва традиционния модел за избора на алтернатива за решение с използване на евристични методи за елиминиране на неприемливите алтернативи.

Двата варианта и модели за ретроспективна рационалност разширяват модела за ограничена рационалност. Първият модел за „собствена теория“ приема, че някои от приложните решения се основават на идеята за поддържане и повишаване на собствения имидж на мениджърите, които по рождение имат чувство за компетентност, за да влияят на бизнеса. Голяма част от тях изследват и приемат риска. Ако не приемат предизвикателствата, това е резултат от натрупан негативен опит, както и получаваната информация и възможна манипулация за реалния имидж и компетентност. Вторият модел за „социално конструирана реалност“ се основава на субективната реалност и желание за рационалност на мениджъра. Предполага предварително взето решение, основано на прието предпочитание, което не може да се обясни, но се отстоява на практика. Включва получаване на информация от обратни връзки, внушения и социално влияние. Този модел за вземане на решение е социално конструиран и включва установяване на критерии за съпоставяне, сравняване и подреждане на отхвърлените алтернативи за решение чрез съпоставяне с конкурентите. Отчита възможна ескалация на избора и непризнаване на допусната грешка.

Поставянето във фокуса на вниманието на процесите за вземане на решение в условията на неопределеност дава основание на Р. Коуз да предложи ново виждане за природата на фирмата като механизъм за координиране на ресурси. Този механизъм „…предполага безкрайна специализация в работата на обикновените служители“ и включва „…действието на неосезаеми сили – новини, познание, навик, вяра, и онези двусъставни елементи, каквито са законите на търсенето и предлагането“ (Кларк & Макгинес 1987: с. 16). По-късно той допълва, че една фирма нараства, ако успее да направи допълнителни трансакции, координирани чрез ценовия механизъм. Нейният размер се определя от равновесието на добавъчните приходи от интернализация (търговия, сдружаване, сливане, поглъщане) с разходите за нейното организиране. Приема, че разходите за организиране на трансакции са основен фактор за избор на фирмена организационна форма. Според него този механизъм е валиден за широк кръг от фирми, вкл. вертикални (с йерархична структура), конгломерати (многопродуктови) и мултинационални (трансгранични) фирми, различни от тези с еднопродуктов профил.